

Brussels Studies

La revue scientifique électronique pour les recherches sur Bruxelles / Het elektronisch wetenschappelijk tijdschrift voor onderzoek over Brussel / The e-journal for academic research on Brussels

2016

Collection générale | 2011

Economische groei zonder sociale vooruitgang: stand van zaken in Brussel

La croissance économique sans le progrès social : l'état des lieux à Bruxelles

Economic growth devoid of social progress: the situation in Brussels

Gilles Van Hamme, Isaline Wertz et Valérie Biot

Traducteur : Ben Winant

Éditeur

Université Saint-Louis Bruxelles

Édition électronique

URL : <http://brussels.revues.org/855>

ISSN : 2031-0293

Référence électronique

Gilles Van Hamme, Isaline Wertz et Valérie Biot, « Economische groei zonder sociale vooruitgang: stand van zaken in Brussel », *Brussels Studies* [Online], Algemene collectie, document 48, Online op 28 mars 2011, geraadpleegd op 12 janvier 2017. URL : <http://brussels.revues.org/855>

Ce document est un fac-similé de l'édition imprimée.

Licence CC BY

Gilles Van Hamme, Isaline Wertz en Valérie Biot

Economische groei zonder sociale vooruitgang: stand van zaken in Brussel

Vertaling : Benny Winant

Dit artikel bestudeert de economische en sociale evoluties van Brussel in de laatste twee decennia. Ondanks een gunstige economische conjunctuur in die periode, blijft de sociale situatie verslechteren met werkloosheidscijfers die steeds hoger liggen en met sociale ongelijkheden die almaar toenemen. Hoewel zulks ook het geval is in de andere Belgische grote steden, is die situatie meer uitgesproken in Brussel. Dat wordt verklaard door een veelvoud van dynamische factoren, waaronder de almaar hogere opleidingseisen die aan de arbeidskrachten worden gesteld en die laagopgeleiden uitsluiten van de arbeidsmarkt. Die evolutie wordt nog versterkt door de ruimtelijke concentratie van kansarme bevolkingsgroepen, die zeer groot is in Brussel. Het artikel sluit af met de vraag of het Gewest wel een pertinent beleid voert, daar het de nadruk legt op de internationale positionering van Brussel.

Gilles Van Hamme is onderzoeker-assistent geografie aan de Université Libre de Bruxelles. Zijn onderzoek is onder meer toegespitst op de gevolgen van de economische mutaties van de afgelopen twee decennia voor de sociale en economische ruimte in Europa.. Onlangs heeft hij gepubliceert: Van Hamme G., Grasland C. (2010), « La relocalisation des activités industrielles : une approche centre/périphérie des dynamiques mondiale et européenne », *L'espace géographique*, n°1.

Isaline Wertz is onderzoekster-assistente geografie aan de Université Libre de Bruxelles. Haar onderzoeksgebieden zijn economische en sociale geografie.

Valérie Biot is onderzoekster aan het IGEAT. Zij is politicologe van opleiding en interesseert zich voor stedelijk beleid.

Contact gegevens :

Gilles Van Hamme,
+32(0) 2 650 50 74, gvhamme@ulb.ac.be
Isaline Wertz,
+32(0) 2 650 50 74, iwertz@ulb.ac.be

Christophe Mincke (redactiesecretaris),
+32(0)473 21 02 65, mincke@fussl.ac.be

Brussels Studies is gepubliceerd met steun van het IWOIB (Instituut ter bevordering van het Wetenschappelijk Onderzoek en de Innovatie van Brussel - Brussels Hoofdstedelijk Gewest)

Inleiding

In de laatste twee decennia hebben de grote Europese steden paradoxale evoluties doorgemaakt: ze beleefden een grotere economische groei dan de andere types territoria, maar de sociale indicatoren bleven er verslechteren, in het bijzonder wat de kansarme bevolkingsgroepen betreft. Volgens een groot aantal auteurs werkt het hedendaagse economische groeimodel zelf de sociale polarisatie in de hand, in het bijzonder in de grote steden (Sassen, 1991; Hamnett, 1996). De theorieën over de complexe relatie tussen economische ontwikkeling van de steden en sociale polarisatie – en meer in het algemeen over de polarisatieprocessen – werden niet echt gestaafd met empirische feiten.

De voorhanden zijnde gegevens wijzen erop dat Brussel soortgelijke evoluties als de andere grote Europese steden doormaakt, maar de empirische bewijzen ontbreken om een correcte balans op te maken van de sociale en economische evoluties die er zich voltrokken. Onlangs werd een studie uitgevoerd om precies die lacune weg te werken en de economische en sociale evolutie van de 5 grootste Belgische steden systematisch te bestuderen, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen de centra en de werkgelegenheidsbekkens¹.

In dit artikel stellen we bijgevolg een vergelijkende benadering voor om de economische en sociale evoluties van Brussel in kaart te brengen en te verklaren. In concreto zullen we de volgende vragen beantwoorden:

- is de economische situatie van Brussel verbeterd in de afgelopen twee decennia ?
- zijn de sociale ongelijkheden toegenomen in die periode ?
- hoe kunnen de vastgestelde evoluties worden verklaard?

Na een presentatie van de belangrijkste theorieën die de sociaal-economische evoluties van de steden beschrijven (afdeling 1) analyseren we de sociale en economische evoluties van groot-Brussel in vergelijking met de andere grote Belgische steden (afdeling 2). In de derde afdeling trachten we te verklaren waarom de economische groei van Brussel niet langer tot een aanzienlijke verbetering van de sociale situatie leidt, wel integendeel. Tot besluit stellen we voor om het gevoerde gewestelijk beleid tegen het licht te houden, gelet op de achteruitgang van de sociale situatie in Brussel.

¹ Het gaat over de studie "GROSE", die werd uitgevoerd door IGEAT-ULB en gefinancierd door de federale overheidsdienst Wetenschapsbeleid in het kader van het programma "Samenleving en Toekomst".

1. Economische groei die sociale polarisatie bevordert in de grote steden – theoretische controverses

Over de vaststelling dat de ongelijkheden in de Westerse samenlevingen toenemen vanaf de jaren 1980 bestaat een algemene consensus (OESO, 2006; Smeeding, 2002, Atkinson, 2003). Het is ook algemeen aanvaard dat dit proces een uitgesproken kenmerk van de metropolitane gebieden is (Badcock, 1997; Hamnett, 1996). Over de oorzaken van die evolutie werden daarentegen hevige discussies gevoerd in de jaren 1990. De kwestie werd niet echt beslecht.

Twee eenvoudige stellingen staan diametraal tegenover elkaar. Volgens de eerste stelling verscherpen de nieuwe vormen van economische groei de sociale polarisatie, doordat ze in de grote steden leiden tot een polarisatie van de kwalificaties die van de werknemers worden verlangd: men vraagt tegelijk om hoog- en laagopgeleide werknemers (Sassen, 1991). Volgens de tweede stelling doen de evoluties van de metropolitane economieën de vraag naar almaar hoger opgeleide werknemers toenemen, waardoor de lager opgeleide werknemers worden uitgesloten (Hamnett, 1996). Hieronder lichten we de twee stellingen toe.

Volgens Sassen speelt de mondialisering in het voordeel van de global cities. De evoluties vanaf de jaren 1980 leiden tot ruimtelijke concentratie (van kapitaal, strategische functies en economische beslissingscentra) in de global cities en tot deconcentratie (van de productiefuncties waarvoor lage of middelmatige kwalificaties vereist zijn) op stedelijke, nationale en mondiale schaal².

De concentratie van de strategische activiteiten in de global cities gaat bijgevolg gepaard met deconcentratie van de industriële productie en de “zwarte diensten” (back-office, callcenters, ...), tenzij die gelinkt zijn aan de lokale vraag (voedingsdistributie, cementfabrieken, logistiek...). De global cities worden dan gekenmerkt door een duale arbeidsmarkt met, in de hogere segmenten, een toename van het aantal betrekkingen voor hoogopgeleiden en, in de lagere segmenten, een toename van de basisdiensten die onder meer gericht zijn op de hogere segmenten (kinderopvang, vrije tijd, horeca). Het aantal betrekkingen in de middelste segmenten die in de productie werken, neemt af.

Hamnett (1996) is het niet eens met de stelling van Sassen op meer empirische dan theoretische gronden. Hij is het wel eens met de tweevoudige vaststelling dat de metropolitane economieën weer gezond zijn en dat de sociale ongelijkheden toenemen, maar zijn onderzoek over Londen en het Verenigd Koninkrijk wijst veeleer op een “professionalization”³ (een toenemende vraag naar kwalificatie) dan op een polarisatie van de arbeidsmarkt.

Eenvoudig gezegd, de vraag naar handenarbeid en meer in het algemeen naar laagopgeleide arbeidskrachten daalt, terwijl de arbeidsmarkt steeds meer betrekkingen voor hoogopgeleiden biedt. Tegelijk is de vraag naar werk vanwege laagopge-

² In dat perspectief betekent metropolisering een concentratiebeweging van de strategische functies en niet noodzakelijk een algemene herconcentratie van de activiteiten.

³ De term komt van het Engelse woord “professional”, dat kaderlid betekent en er bijgevolg op wijst dat het aantal kaderleden en, meer in het algemeen, het aantal opgeleide arbeidskrachten toeneemt.

leide arbeidskrachten gestegen wegens het industriële verval en de toestroom van laagopgeleiden in de grote steden. Bijgevolg wordt de sociale polarisatie niet zozeer verklaard door de polarisatie van de aangeboden betrekkingen, maar door strengere opleidingseisen. Daardoor worden hele bevolkingsgroepen uitgesloten van de arbeidsmarkt. De “professionalization” en polarisatie van de inkomens werden ook vastgesteld door onderzoek in Nederland (Hamnett), Parijs (Préteceille), Helsinki (Vaattovaara, Kortteinen, 2003) of in Amerikaanse steden (Kloosterman, 1996).

Het verschil tussen de twee stellingen wordt deels verklaard door de context waarin ze werden geformuleerd: in Europa vlakt de verzorgingsstaat de inkomensverschillen niet alleen af, maar beperkt ook de mogelijkheid om het aantal tijdelijke en onderbetaalde banen te verhogen, wat de polarisatie van de (althans reguliere) arbeidsmarkt tegengaat. Bijgevolg sluiten we ons aan bij de kritiek van Hamnett volgens welke het niet mogelijk is om de sociale polarisatie uitsluitend te verklaren met een analyse van de krachten die op de arbeidsmarkt inwerken, maar dat bij de interpretatie rekening moet worden gehouden met de rol van de overheidsregulering en het door de verzorgingsstaat geboden sociaal vangnet.

Dat brengt ons bij een *derde stelling*, die de tegenstelling tussen Sassen en Hamnett tracht te overstijgen en gebaseerd is op de transitie van het Fordistisch kapitalisme naar het flexibele kapitalisme⁴ vanaf de jaren 1980 (Vandermotten et al., 2010; Boyer, 2006; Jessop, 1997). Volgens de theorie van de global cities biedt die stelling het voordeel dat ze tegelijk de hervonden gezondheid van de metropolitane economieën en de toename van de sociale ongelijkheden verklaart. In een macroeconomische context met een instabieler globale vraag wijzen ingrijpende structurele evoluties op de overgang naar een flexibeler kapitalisme: de uitbreiding van de markten (mondialisering), die gepaard gaat met een toenemende concentratie van het kapitaal, een grotere rol voor het financieelwezen en de reorganisatie van bedrijven volgens hun corebusiness, die in het algemeen leidt tot uitbesteding en organisatie in netwerken (Swyngedouw, 2003; Boyer, 2004).

Die macro-economische evoluties komen op geografisch vlak tot uiting in metropolisering, namelijk in de (her)concentratie van de activiteiten (of bepaalde activiteiten) in de grote steden. Waarom?

De stad biedt een groot aantal gediversifieerde – zowel hoog- als laagopgeleide – soepele en beschikbare arbeidskrachten. Dat beantwoordt beter aan wat de nieuwe context vereist. De diversiteit van de bekwaamheden en de actoren bevordert ook de innovatieprocessen, die vaak als belangrijk voor de ondersteuning van de groei worden beschouwd.

De stad biedt ook een kritieke massa gediversifieerde actoren die beantwoordt aan wat dat type van technisch-economische organisatie vereist: researchcentra, weefsel van KMO's, beslissingscentra, een groot aantal diensten enz. De stad biedt dus de waaier diensten die elk bedrijf nodig heeft om zich weer op zijn corebusiness te

⁴ We gaan hier niet in op de theoretische kwestie of het flexibele accumulatieregime wel degelijk een nieuw accumulatieregime is (Boyer, 1992). We gaan evenwel uit van de hypothese dat er in de jaren 1980 nieuwe institutionele vormen van de economie tot stand kwamen die gericht zijn op flexibilisering van de bedrijven en van het werk, op minder gewicht van de Staat in de economie en op deregulering op strategische gebieden zoals het financieelwezen.

kunnen toeleggen. Al die actoren bevinden zich in de stad in een economie die horizontaler is dan ooit.

In een globalere economie hebben de grote steden een beslissend voordeel, want ze vormen, al was het maar door hun fysieke vervoersinfrastructuren, de interface tussen de regionale en de nationale schaal enerzijds en de globale economie anderzijds.

Ten slotte worden de strategische beslissings- en kaderfuncties steeds meer geconcentreerd in de global cities, gelet op de mondiale kapitaalconcentratie. Dientengevolge worden van de werknemers hogere kwalificaties verwacht.

Die typische evoluties van de grote steden – en niet alleen van de global cities volgens de definitie van Sassen – verklaren ook de toenemende sociale polarisatie die men er vaststelt. De sociale polarisatie is immers evenzeer het gevolg van de politieke evoluties ten gevolge van de neoliberale trend aan het begin van de jaren 1980 als van de “technische” evoluties die de vraag naar gekwalificeerde arbeidskrachten op de arbeidsmarkt hebben vergroot. In dat opzicht spelen twee essentiële factoren: de flexibilisering van de arbeidsmarkt en de evolutie van de rol van de Staat. Enerzijds heeft de opkomst van structurele werkloosheid in de jaren 1970 en 1980 geleid tot een evolutie van de krachtsverhoudingen tussen vakbonden en werkgevers, met als resultaat een flexibilisering van de arbeid, in het bijzonder door het individualiseren van de arbeidsovereenkomsten en het voortdurend met elkaar laten concurreren van verschillende categorieën van werknemers. Die flexibilisering werd ook bevorderd door de evolutie van de economische structuren. Vanuit dat oogpunt heeft de overgang van de industrie en de zware industrie naar de diensteneconomie, in tegenstelling tot wat Sassen poneert, niet geleid tot een polarisatie van de kwalificaties, maar veeleer tot een polarisatie van de lonen. Met andere woorden, we zijn het er niet mee eens dat werkgelegenheid in de industrie voor werknemers met een gemiddelde opleiding werd vervangen door werkgelegenheid voor laagopgeleide werknemers. Een groot deel van de betrekkingen in de industrie werd immers gedekwalificeerd, vooral in de Fordistische sectoren zoals de automobiellindustrie. Het lijkt daarentegen geen twijfel dat de jobs in sectoren waar laagopgeleide industriële arbeidskrachten een gemiddeld loon kregen en hun stem konden laten horen, werden vervangen door jobs voor flexibelere, vrouwelijke arbeidskrachten in sectoren met beperkte vakbondsvertegenwoordiging. Anders gezegd, de dualisering van de arbeidsmarkt is wellicht meer te wijten aan de evolutie van de sociale krachtsverhoudingen dan aan de aard van het werk dat lagere opleidingseisen stelt. Anderzijds heeft de Staat een belangrijke rol in die evoluties gespeeld via de privatisering van overheidssectoren waar de werknemers goed beschermd waren, via de versoepeling van de arbeidsmarktregulering of nog via de afbouw (of reorganisatie) van het sociale herverdelingsbeleid.

De hogere kwalificaties en polarisatie op de arbeidsmarkt zijn echter niet uitsluitend het gevolg van de overgang naar een flexibeler kapitalisme. Ze zijn ook inherent aan het kapitalistisch systeem zelf: die processen voltrekken zich, ongeacht het accumulatieregime (Harvey, 2006). De evoluties van het kapitalisme worden immers gekenmerkt door een permanente dialectiek tussen kwalificatie en dekwalficatie. Enerzijds hangen de almaar hogere kwalificaties samen met het toenemend belang van technologie, research en kaderfuncties zowel binnen het bedrijf (kaderleden,

gekwalficeerde technici) als daarbuiten (onderwijs, administratie). Anderzijds vereist het streven naar productiviteitswinsten een segmentering van de taken (of taylorisatie), een traditioneel kenmerk van de industriële sectoren, maar die segmentering wordt ook toegepast in hele delen van de tertiaire economie (Vakaloulis, 2001), van de detailhandel tot sectoren voor hoogopgeleiden zoals het financiewezen. In de praktijk komen die evoluties tot uiting in dekwalficatie en op termijn leiden ze tot het verdwijnen van werkgelegenheid voor laagopgeleiden, vooral wanneer de segmentering van de taken een doorgedreven mechanisering mogelijk maakt.

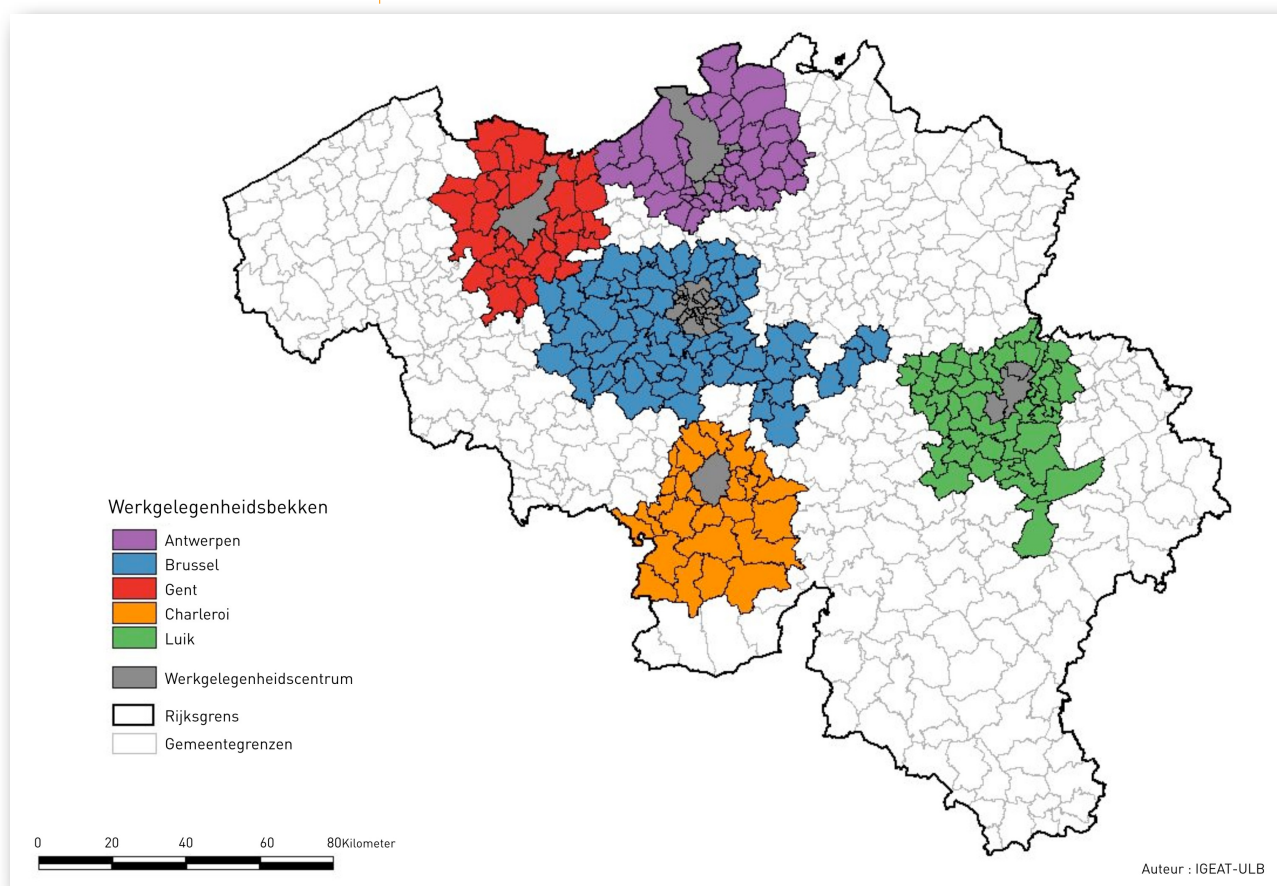
De hier voorgestelde theoretische interpretatie benadrukt dat metropolisering en sociale polarisatie hand in hand gaan. Dat is ook het geval voor de theorie van de global cities, althans in de versie van Sassen, die volgens ons evenwel met theoretische tekortkomingen kampt - zoals we hierboven hebben uiteengezet - en niet gestaafd wordt met empirische feiten. Empirisch gezien zullen we immers aantonen dat de analyses van Hamnett de realiteit van de Belgische (en wellicht Europese) steden beter weergeven. Ze stroken daarentegen niet met de eengemaakte interpretatie van de sociaal-ruimtelijke processen die we in dit artikel voorstellen. Men dient evenwel voor ogen te houden dat de voorgestelde theoretische interpretatie een interpretatiekader is en geen hypothese die we zullen bewijzen. Zo'n bewijsvoering zou immers vereisen dat we de impact van de evolutie van het sociale herverdelingsbeleid analyseren of rekening houden met de subtielere evoluties op de arbeidsmarkt, wat het kader van dit artikel overschrijdt.

2. Hervonden economische groei van de steden met uitgesproken sociale polarisatie

2.1 Het ruimtelijk kader van de studie

Aangezien de studie wordt toegespitst op de Belgische metropolen, dienen ze eerst te worden afgebakend in de ruimte. Een van de originele aspecten van deze studie is dat ze de grote Belgische steden, die op functionele en homogene wijze gedefinieerd worden, onderling vergelijkt. Voor de vijf grote agglomeraties wordt aldus een onderscheid gemaakt tussen de werkgelegenheidscentra en hun invloedzones (werkgelegenheidsbekkens).

De werkgelegenheidscentra worden gedefinieerd als het geheel van de gemeenten die voldoen aan de volgende twee criteria: een werkgelegenheidsgraad hoger dan

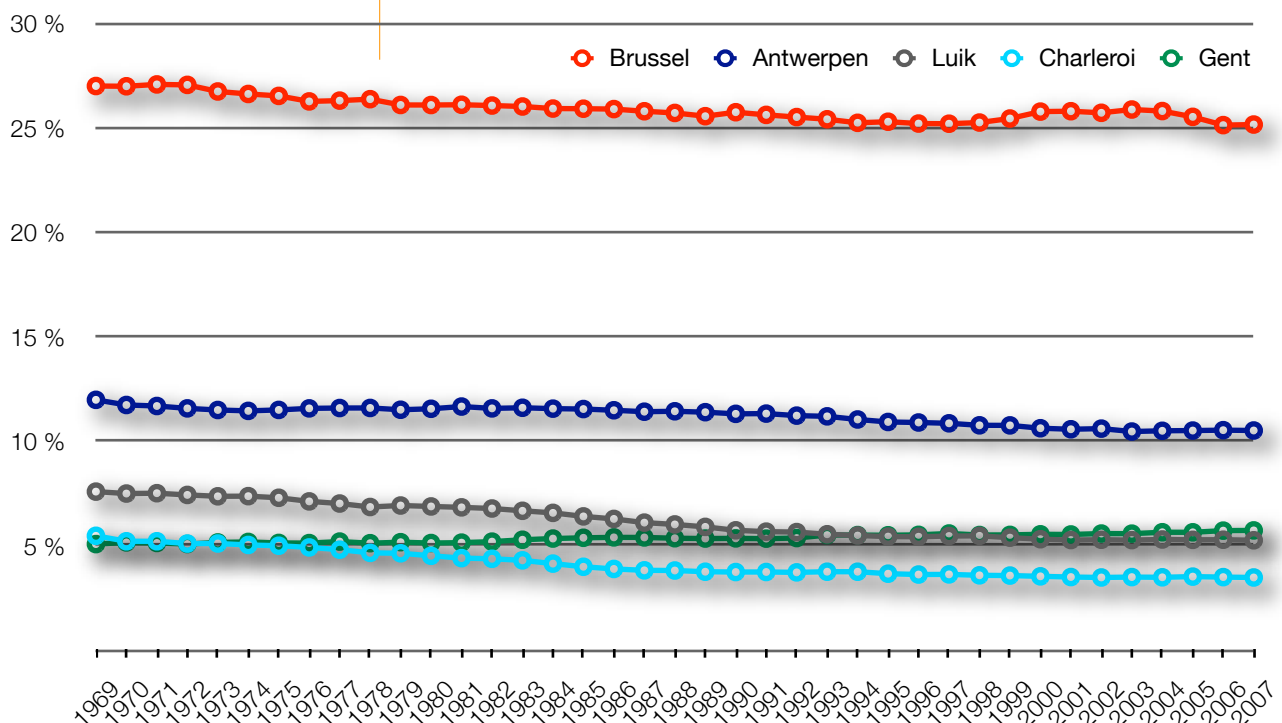

Kaart 1: Afbakening van de metropolitane gebieden

1.25⁵ en een groot aantal betrekkingen. De grootste werkgelegenheidscentra volgens die criteria komen overeen met de vijf grote steden die Luyten en Van Hecke (2007) in aanmerking hebben genomen, met evenwel enkele bijkomende gemeenten in Antwerpen, Luik en Brussel⁶. Het werkgelegenheidsbekken van elk van die centra wordt gedefinieerd door alle gemeenten die er meer dan 10% van hun werkende beroepsbevolking naartoe sturen (Kaart 1).

2.2 Hervonden groei

Op lange termijn is het aandeel van de grote Belgische steden, met inbegrip van Brussel, in de nationale werkgelegenheid gedaald sinds de jaren 1970 (grafiek 1).

Grafiek 1: Evolutie van het aandeel van de werkgelegenheid voor loontrekkenden in de grote Belgische steden in de totale werkgelegenheid voor loontrekkenden sinds 1970

Bron: Riziv

Noot: De werkgelegenheidsbekkens worden hier bij benadering afgebakend op basis van de arrondissementen.

⁵ De werkgelegenheidsgraad voor een gemeente is de verhouding tussen de werkgelegenheid op de arbeidsplaats en de werkgelegenheid in de woonplaats. Als die waarde groter is dan 1, dan "trekt" de gemeente arbeidskrachten aan.

⁶ Er zij op gewezen dat we in het werkgelegenheidscentrum Brussel enkel de 19 gemeenten van de hoofdstad zonder extra gemeenten opnemen, opdat onze studie duidelijk blijft voor de politici.

	Gemiddelde jaar- lijkse groei van de toegevoegde waarde, % (1)	Gemiddelde jaar- lijkse groei van de werkgelegenheid, % (2)	Ratio (2/1)
Antwerpse rand	2,98	2,03	0,68
Centrum Antwerpen	1,10	0,48	0,44
Antwerps bekken	1,88	1,20	0,64
Brusselse rand	2,94	1,94	0,66
Centrum Brussel	2,06	1,03	0,50
Brusselse bekken	2,38	1,42	0,59
Gentse rand	3,24	1,87	0,58
Centrum Gent	1,72	1,31	0,76
Gentse bekken	2,44	1,59	0,65
Charleroise rand	1,94	1,47	0,75
Centrum Charleroi	0,54	0,35	0,65
Charleroise bekken	1,17	0,89	0,76
Luikse rand	2,23	1,67	0,75
Centrum Luik	1,26	0,62	0,49
Luikse bekken	1,68	1,09	0,65
Rest van het land	2,20	1,38	0,63
Land	2,16	1,34	0,62

Deze trend stabiliseerde zich vanaf de jaren 1990, maar werd niet omgebogen. Vanaf 1995 (tabel 1) zijn de werkgelegenheid en de toegevoegde waarde in de werkgelegenheidsbekkens Brussel en Gent in globa zelfs meer toegenomen dan het nationale gemiddelde. De gegevens laten bijgevolg niet de minste twijfel bestaan: vanaf de jaren 1990 wordt in Brussel een economische opleving vastgesteld. Dan rijst de vraag of die opleving ook leidt tot een verbetering van de sociale indicatoren.

Die evoluties stroken volledig met de hierboven geschetste theoretische beschouwingen met een herconcentratie van de activiteiten in de grootste stad van het land, in het bijzonder in strategische sectoren zoals het financieuzen of de transportsector. Hoewel de economische performance van het werkgelegenheidscentrum Brussel groter is dan die van de andere grote werkgelegenheidscentra, wordt de economische groei grotendeels ingepalmd door de peri-urbane gebieden.

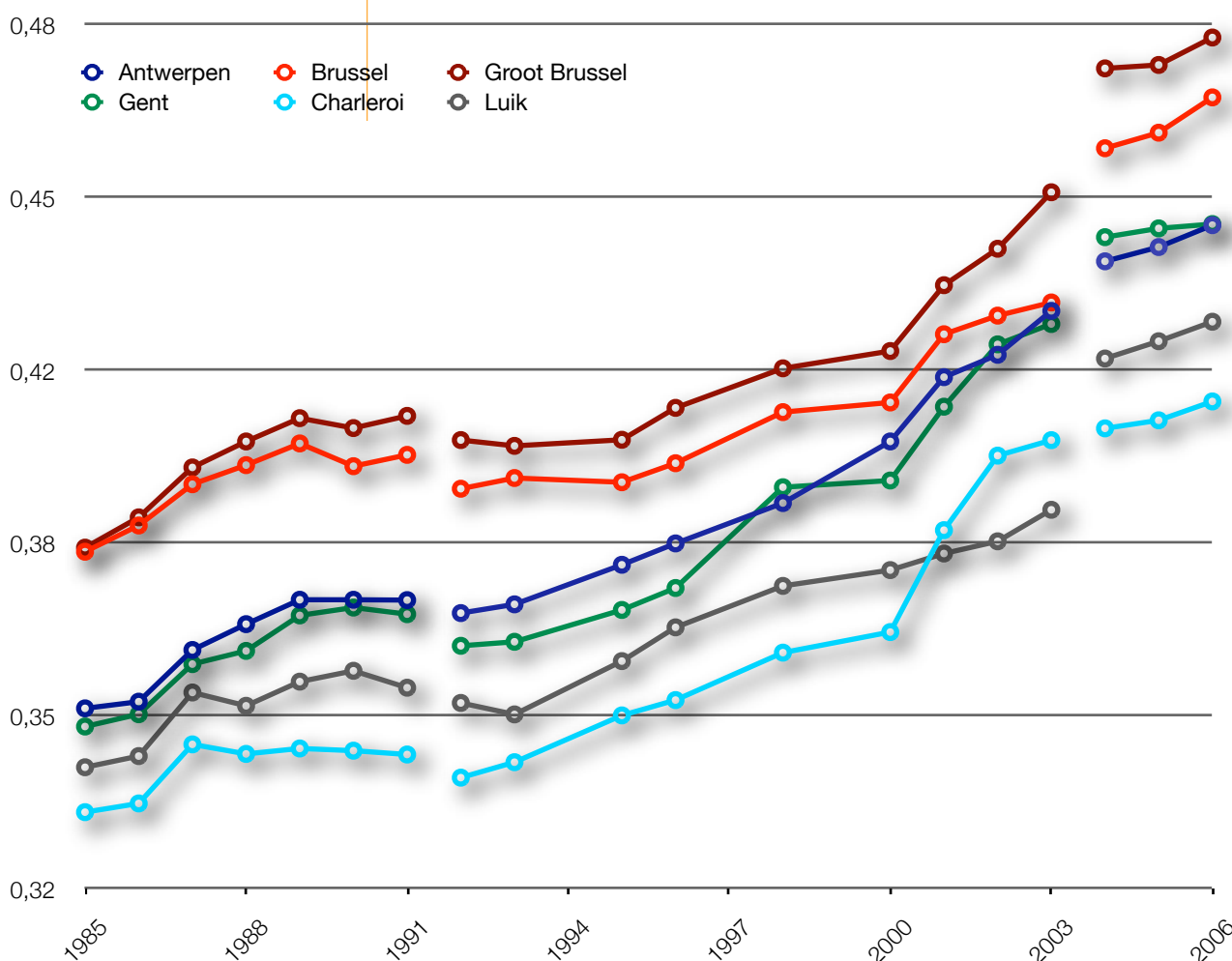
Tabel 1: Evolutie van de werkgelegenheid en de toegevoegde waarde in de vijf grote Belgische steden tussen 1995 en 2008

Bronnen: Riziv, RSVZ, NIS en Nationale Bank van België

Noot over de gegevens: de toegevoegde waarden worden berekend op basis van de gewestelijke rekeningen van de Nationale Bank van België. Die gegevens worden vervolgens uitgesplitst tussen gegevens over loontrekkenden en zelfstandigen per gemeente om de toegevoegde waarde van de gemeenten te verkrijgen op basis waarvan de werkgelegenheidsbekkens kunnen worden afgebakend. Toelichting bij de indicator: De ratio tussen de groei van de werkgelegenheid en die van de toegevoegde waarde maakt het mogelijk om te evalueren in hoeverre de economische groei tot werkgelegenheid leidt. Hoe hoger de ratio, hoe meer werkgelegenheid de economische groei schept.

2.3 Scherpere sociale polarisatie

Het is de bedoeling om een balans op te maken van de ongelijkheden tussen de individuen (of gezinnen) in de grote Belgische werkgelegenheidsbekkens en er de dynamische processen te beoordelen. We stellen voor om Brussel te vergelijken met de overige vier steden aan de hand van twee soorten indicatoren: de ongelijkheden

Grafiek 2: Absolute evolutie van de Gini-coëfficiënt voor de vijf grote Belgische steden, 1985-2006

Bron: Fiscale statistieken, NIS

Toelichting bij de indicator: Van de algemene evoluties van de inkomensverdeling kan een samenvattende analyse worden gemaakt aan de hand van de Gini-coëfficiënt. Deze coëfficiënt is een statistische indicator die tussen 0 (volledige gelijkheid) en 1 (volledige ongelijkheid) ligt en de mate van ongelijkheid in de verdeling meet.

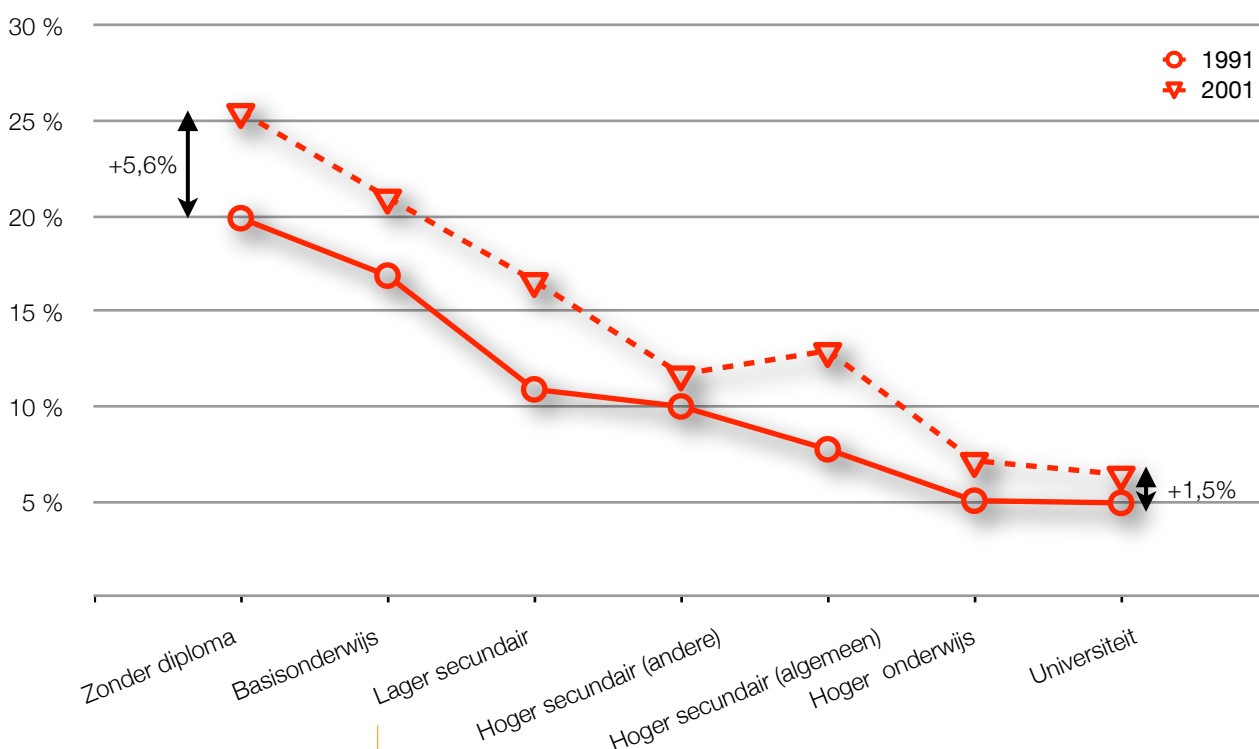
Noten: 1- De werkgelegenheidsbekkens worden hier bij benadering afgebakend op basis van de arrondissementen. "Brussel" omvat enkel het arrondissement Brussel-Hoofdstad, terwijl "Groot-Brussel" daarenboven de arrondissementen Nijvel en Halle-Vilvoorde omvat. 2.- Wegens wijzigingen in de fiscale wetgeving in de bestudeerde periode kunnen we de gegevens niet zomaar vergelijken. Dat blijkt uit de breuken in 1991-1992 en 2003-2004.

	1991			2001			2006		
	PW	Centrum	Bekken	PW	Centrum	Bekken	PW	Centrum	Bekken
Antwerpen	18,80	11,18	9,28	17,8	10,32	7,24	19,20	12,08	9,98
Brussel	24,50	14,56	10,93	29,10	17,36	12,00	29,3	19,01	13,21
Gent	18,30	11,12	8,32	18,60	10,02	6,58	19,40	11,41	7,94
Charleroi	27,70	22,42	19,98	32,60	25,72	20,93	33,80	27,28	21,43
Luik	29,00	22,45	18,55	30,20	23,37	17,37	31,90	24,77	18,43

Tabel 2: De werkloosheidsgraad (in %) in de vijf grote Belgische steden (probleemwijken, werkgelegenheidscentrum en werkgelegenheidsbekken) tussen 1991 en 2006

Bron: Volkstelling 1991 en sociaaleconomische enquête 2001

Noot: PW = probleemwijken. We hanteren hier de definitie van Kesteloot et al. (2006) van de achtergestelde wijken.

Grafiek 3: Werkloosheidsgraad volgens het diploma voor het werkgelegenheidsbekken Brussel in 1991 en 2001

Bron: Volkstelling 1991 en sociaaleconomische enquête 2001

tussen de inkomens enerzijds en de toegang tot de arbeidsmarkt volgens het diplomaniveau anderzijds.

De sociale ongelijkheden zijn de afgelopen twintig jaar toegenomen. Enerzijds wordt dat voor de inkomens per gezin (grafiek 2) duidelijk aangetoond door de evolutie van de Gini-coëfficiënt (cf. noot onder grafiek 2) tussen 1985 en 2006. Er zij ook op gewezen dat de evolutie in Brussel weliswaar gelijkloopt met die van de andere grote Belgische steden, maar dat Brussel over de hele periode tevens de stad met de grootste ongelijkheden is. Anderzijds verschilt de toegang tot de arbeidsmarkt steeds meer volgens het diploma, gelet op de 'professionalization' van de arbeidsmarkt. Hoewel een algemene toename van de werkloosheid werd vastgesteld tussen 1991 en 1996 (tabel 2), is die trend evenwel meer uitgesproken voor de lagere diploma's. Grafiek 3 geeft enkel de situatie in Brussel weer, maar de vaststelling geldt ook voor de andere steden, hoewel die met verschillende werkloosheidsniveaus kampen.

3. Oorzaken van de sociale polarisatie

In afdeling 2 hebben we aangetoond in hoeverre Brussel de evoluties van de andere grote Europese steden volgde met een paradoxale combinatie van economische groei en verslechtering van de sociale indicatoren.

We hebben vastgesteld dat de literatuur verschillende mogelijke verklaringen aanreikt, die vooral gebaseerd zijn op de evoluties van de verzorgingsstaat en op de structurele evoluties van de arbeidsmarkt. We zullen grotendeels focussen op de evoluties van de arbeidsmarkt die centraal staan in het debat tussen Sassen en Hamnett. De analyse ervan werpt een licht op de mechanismen die de sociale polarisatie verscherpen. Onze studie maakt evenwel geen rechtstreekse analyse van de gevolgen van het beleid inzake fiscaliteit en sociale herverdeling. Het is immers zeer moeilijk om de impact ervan op de evolutie van de inkomensongelijkheden op gewestelijk of lokaal niveau te meten, ook al ligt het voor de hand dat dit beleid een grote rol heeft gespeeld, in het bijzonder bij de toename van de ongelijkheden door groei in de hoogste segmenten van de arbeidsmarkt⁷. Het is bijna onmogelijk om de impact van de evolutie van de sociale wetgeving op de situaties onderaan de sociale ladder te evalueren. Tot slot analyseren we de relatie tussen de sociaal-ruimtelijke polarisatie en de dynamiek van de sociale ongelijkheden in Brussel.

3.1 Toenemende vraag naar gekwalificeerde arbeidskrachten

In Brussel wordt nog meer dan in de andere steden van het land een toename van de vraag naar gekwalificeerde arbeidskrachten vastgesteld. Wat de diploma's betreft, is sinds de jaren 1990 de toename van het aantal gekwalificeerde arbeidskrachten zeer uitgesproken in alle grote Belgische steden en vooral in Brussel: volgens de enquête over de arbeidskrachten tussen 1992 en 2005 is het aandeel van

⁷ Deze opvatting berust op het eenvoudige idee dat verlaging van belasting op de hoge inkomens automatisch de inkomensongelijkheden verhoogt in de grote steden – in het bijzonder in Brussel en zijn rand – waar precies een concentratie van mensen met de hoogste inkomens te vinden is.

de houders van een diploma hoger onderwijs onder de arbeidskrachten die in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wonen, gestegen van 37 naar 50% (en vervolgens op dit peil blijven hangen). Deze evolutie geeft zowel de evolutie van de vraag als van het aanbod op de arbeidsmarkt weer. De beroepsbevolking is immers in steeds grotere mate gediplomeerd, met een aandeel van de gediplomeerden van het hoger onderwijs dat in dezelfde periode stijgt van 33% naar 46% in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Dat wordt vooral verklaard door de instroom op de arbeidsmarkt van nieuwe generaties werknemers die veel hoger opgeleid zijn dan de vorige generaties. Bovendien geven de werkgevers in tijden van structurele werkloosheid, zoals het geval is in Brussel, de voorkeur aan werknemers met hogere diploma's, zelfs wanneer die niet vereist zijn voor de betrekkingen. Dat versterkt de trend om formele kwalificaties voor de betrekkingen te eisen (Colard et al., 1997; Devillé H., 2008).

Om de beperkingen van een analyse van de evolutie van de werkgelegenheid op basis van de diploma's van de werknemers te compenseren, hebben we de evolutie van de beroepen geanalyseerd. Daartoe moesten we de beroepen *a priori* indelen volgens het kwalificatieniveau. We hebben de indeling in sociale klassen van Erikson – Goldthorpe – Portocarrero⁸ (EGP) gebruikt. Aangezien die indeling gebaseerd is op het soort contract en de autonomie in de beroepen, is ze een goede benadering van de kwalificatieniveaus die voor de beroepen vereist zijn. We analyseren hier enkel de evolutie van de meest gekwalificeerde categorieën (EGP I en II) en van de minst gekwalificeerde categorieën (EGP VI en VII). We houden geen rekening met de tussencategorieën.

De resultaten laten nauwelijks twijfel bestaan over de intensiteit van de 'professionalization' in de grote Belgische steden en meer nog in Brussel (tabel 3): in het Brussels bekken zijn de kaderfuncties en de geschoolde technische beroepen goed voor het grootste aandeel in de werkgelegenheid, maar de relatieve en absolute groei

Gekwalificeerde beroepen				
Gebied	1991	2001	Evol (in %)	Evol (abs)
België	34,54	37,73	3,19	57571
Antwerpen	32,29	36,45	4,16	12644
Brussel	39,60	44,27	4,67	26586
Gent	34,52	35,70	1,18	5866
Charleroi	32,87	37,23	4,36	-1067
Luik	36,95	38,28	0,33	-11260
Manuele beroepen				
	1991	2001	Evol (in %)	Evol (abs)
België	38,49	32,43	-6,06	-230250
Antwerpen	41,04	32,83	-8,21	-41569
Brussel	28,59	22,00	-6,58	-60030
Gent	42,11	36,61	-5,50	-9295
Charleroi	39,63	35,03	-4,60	-11599
Luik	37,16	34,31	-2,85	-16666

Tabel 3: Evolutie van de beroepen volgens de kwalificaties in de grote werkgelegenheidsbekkens van België tussen 1991 en 2001

Bron: Volkstelling van 1991; Sociaaleconomische enquête van 2001; NIS.

⁸ Zie Erikson & Goldthorpe J.H. (1992), *The constant flux. A study of class mobility in industrial societies*, Oxford, Clarendon press. Hun indeling maakt een fundamenteel onderscheid tussen werknemers die een contract voor de levering van diensten hebben gesloten, en uitvoerende werknemers. De eersten leveren een dienst aan het bedrijf, die vergoed wordt met voordelen, want hun werk kan moeilijk gecontroleerd worden. Daarnaast is de indeling gebaseerd op criteria inzake onafhankelijkheid, kwalificatie en sectoren.

was er ook het grootst. De achteruitgang van de beroepen voor laagopgeleide handarbeiders - zowel in de tertiaire sector als in de industrie - was er ook groter dan het Belgische gemiddelde. In alle steden was de professionalization even belangrijk in het centrum als in de rand van de werkgelegenheidsbekkens.

Die resultaten moeten evenwel met omzichtigheid worden geïnterpreteerd. Enerzijds is onze indeling van de beroepen, zoals we al onderstreept hebben, niet gebaseerd op een rechtstreekse meting van de kwalificaties. Anderzijds evolueert de aard van de beroepen in de tijd, wat cruciaal is. Het kapitalisme wordt constant geconfronteerd met tegenstrijdige bewegingen, enerzijds de trend naar kwalificatie - bijvoorbeeld de toename van het aantal kaderfuncties - en anderzijds de trend naar de-kwalificatie die voortvloeit uit de segmentering en automatisering van de taken.

Gelet op de almaar hogere kwalificatie-eisen die op de arbeidsmarkt worden gesteld, vinden laagopgeleiden steeds moeilijker de weg naar de arbeidsmarkt. Dat kon al worden afgeleid uit grafiek 3. Complexere statistische analyses bevestigen dat het diploma de belangrijkste variabele is om iemands situatie op de arbeidsmarkt te verklaren (cf. tabel 4 hieronder). Jammer genoeg is een nauwkeurige vergelijking van de situaties in 1991 en 2001 niet mogelijk wegens problemen met de manier waarop de diploma's in de twee uitgevoerde onderzoeken werden gemeten.

3.2 Groei die weinig banen schept

De situatie verergert nog door het feit dat de economische groei van Brussel zeer weinig banen schept (tabel 1). Tabel 1 (laatste kolom) toont immers aan dat 1% van de economische groei in het Brussels bekken de werkgelegenheid met slechts 0,59% doet toenemen, wat lager is dan de cijfers van de andere steden. Dat is des te meer het geval voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, waar dat cijfer daalt tot 0,5%: met andere woorden, de werkgelegenheid neemt er twee keer zo traag toe als de toegevoegde waarde. Dit specifieke kenmerk van Brussel - dat men ook in het centrum van Antwerpen terugvindt - wordt onder meer verklaard door de almaar hogere kwalificatie-eisen die op de Brusselse arbeidsmarkt worden gesteld, waardoor er weinig maar wel goedbetaalde betrekkingen bijkomen.

3.3 Het belang van de ruimtelijke dimensie

De sociale polarisatie van de Belgische steden moet ook worden bekeken in de complexe relatie met de sociaal-ruimtelijke polarisatie, namelijk de sociale verschillen tussen de wijken.

Onze studie toont aan dat de sociaal-ruimtelijke polarisatie toeneemt, althans wanneer die wordt gemeten met de werkloosheidsindicator. De verschillen in werkloosheid tussen statistische sectoren (wijken) zijn tussen 1981 en 2006 toegenomen in de 5 grote Belgische steden, maar ze zijn veel groter in Brussel. Als men enkel focust op de probleemwijken⁹, zijn de werkloosheidscijfers er structureel gestegen, zelfs wanneer de algemene situatie op de arbeidsmarkt verbeterde in het hele werkgelegenheidsbekken (tabel 2).

De sociaal-ruimtelijke polarisatie moet worden gezien in haar dialectische relatie met de sociale polarisatie. Enerzijds kunnen de kenmerken van de bevolking van de

⁹ We gebruiken hier de definitie van Kesteloot et al. (2006) van de achtergestelde wijken.

achtergestelde wijken (jong, vaak van buitenlandse origine en weinig diploma's) de stijging van de werkloosheid verklaren, aangezien die bevolkingsgroepen almaar meer geconfronteerd worden met problemen op de arbeidsmarkt. Anderzijds kan de concentratie van kansarme bevolkingsgroepen de problemen om werk te vinden evenwel vergroten. Dat proces staat bekend als het "plaatseffect": hoewel ze dezelfde eigenschappen hebben, hebben degenen die in een probleemwijk wonen, meer kans om problemen op de arbeidsmarkt te ondervinden dan degenen die in de "betere" wijken wonen. Die realiteit wordt aangetoond door onze variabele "probleemwijken" (tabel 4), die aantoont dat de inwoners van die wijken in Brussel tweemaal meer kans hebben om werkloos te zijn dan de andere inwoners van het werkgelegenheidsbekken, hoewel hun leeftijd, geslacht, diploma, gezinssamenstelling en nationaliteit dezelfde zijn. We mogen evenwel niet eenduidig concluderen dat het inderdaad gaat om een plaatseffect dat resulteert uit de ruimtelijke concentratie van de achtergestelde bevolkingsgroepen, onder meer omdat we de sociale en etnische herkomst van de individuen niet hebben kunnen controleren (voor een systematischere analyse die deze problemen overstijgt en onze resultaten bevestigt, zie ook Dujardin et al., 2008). Bovendien hebben we geen rekening gehouden met de bewegingen van de bevolking, namelijk werklozen die in probleemwijken gaan wonen en personen die werk hebben gevonden en naar een andere wijk verhuizen. De GROSE-studie (2010) heeft immers aangetoond dat dat proces bestond (omstreeks 2001), zelfs als de omvang ervan het belang van het in onze studie vastgestelde plaatseffect blijkbaar niet kan verklaren.

Het is trouwens des te waarschijnlijker dat er een "plaatseffect" bestaat, daar het meer uitgesproken lijkt voor te komen op plaatsen waar de sociaal-ruimtelijke polarisatie nadrukkelijker is, namelijk in Brussel. Het inkomensverschil tussen wijken (statistische sectoren) is veel groter in Brussel dan in de andere steden van het land: de variatiecoëfficiënt in het Brussels bekken bedraagt 0,27, terwijl die in 2001 tussen 0,17 en 0,22 lag voor de andere 4 werkgelegenheidsbekkens.

Er zij tot slot gewezen op het grote verschil tussen het centrum en de rand, zowel in Brussel als in de andere steden. Dat effect wordt de "spatial mismatch" genoemd en wordt meestal gebruikt om de situatie van de Noord-Amerikaanse steden te beschrijven. Het vloeit voort uit de tegenstelling tussen jobcreatie in de randen van de steden en concentratie van kansarme bevolkingsgroepen in de centra. In Brussel wordt dat effect versterkt door de taalgrens en door het feit dat laagopgeleide bevolkingsgroepen van het centrum moeilijk toegang krijgen tot de banen die in de nabijgelegen Vlaamse rand worden geschapen. Dat verschil tussen centrum en rand mag evenwel niet overschat worden. Onze studie heeft immers aangetoond dat het aantal banen voor laagopgeleiden ook in de rand is afgenomen, vooral rond Brussel. Met andere woorden, het is een illusie om de economische dynamiek van de rand te beschouwen als een oplossing voor de werkloosheid van de laagopgeleiden die in het centrum wonen. Die dynamiek heeft slechts een marginaal effect.

Variabelen	Antwerpen	Brussel	B-Hoofdstad	Gent	Charleroi	Luik
Leeftijd						
15-24 jaar	2,368***	2,488***	2,612***	2,669***	3,277***	4,093***
25-34 jaar	1,053**	1,233***	1,590***	1,115***	1,444***	1,985***
35-44 jaar	0,764***	0,901***	1,218***	0,832***	0,902***	1,346***
45-54 jaar	0,814***	0,839***	1,003	0,854***	0,783***	1,003
55-64 jaar	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref
Geslacht						
Man	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref
Vrouw	1,894***	1,640***	1,459***	1,873***	2,369***	2,286***
Diploma						
Lager secundair en lager	2,763***	2,849***	3,082***	2,840***	5,781***	3,861***
Hoger secundair	1,850***	1,722***	2,104***	1,698***	3,276***	2,392***
Hoger en universitair	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref
Geen antwoord	3,323***	3,277***	3,385***	3,057***	7,929***	4,714***
Nationaliteit						
Belg, Noordwest-Europeaan en VS	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref
Zuid Europa	1,351***	1,204***	0,949***	1,462***	1,160***	1,250***
Turkije en Maghreb	4,262***	3,027***	2,427***	4,332***	3,661***	4,474***
Andere	4,436***	3,350***	2,506***	6,375	2,843***	5,103***
Type wijk						
Geen probleemwijk	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref
Probleemwijk	2,104***	2,526***	1,899***	2,263***	1,581***	1,883***
Gezinstype						
Koppel zonder kind	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref
Koppel met kind	1,016	1,047***	1,112***	1,046*	0,963*	1,007
Vader/moeder met kind	2,007***	1,857***	1,694***	2,291***	2,075***	2,019***
Alleenstaande	1,811***	1,635***	1,372***	2,492***	2,253***	2,122***
Andere	0,939**	0,956***	0,874***	1,128***	1,119***	1,048*
Constante	0,021***	0,033***	0,039***	0,017***	0,027***	0,022***
Pseudo-R2 (Nagelkerke)	0,121	0,158	0,160	0,122	0,207	0,194

Tabel 4: De individuele determinanten (exp b1) van de werkloosheid per werkgelegenheidsbekken in 2001 volgens een binaire logistische regressie

Bron: Sociaal-economische enquête 2001

Noot: De sterretjes * verstrekken informatie over de statistische significantie van elk resultaat. *** = 99% significant, ** = 95% significant, * = 90% significant; geen sterretje = niet significant.

1Exp (b) kan worden gelezen als de waarschijnlijkheid dat men werkloos is ten opzichte van een referentiesituatie gelijk aan 1. Wanneer exp b voor een variabele hoger is dan 1, verhoogt deze laatste bijgevolg de kans dat men werkloos is ten opzichte van de referentiesituatie. Hoe hoger de waarde van exp b, hoe groter de kans.

Bespreking en conclusies

Sinds de jaren 1990 is de aard van de sociaal-economische problemen in Brussel gedeeltelijk gewijzigd. Zoals vele grote Europese steden heeft Brussel – gedefinieerd door zijn werkgelegenheidsbekken – het ergste van de industriële crisis achter zich. Brussel levert weer hoge economische prestaties, die hoger liggen dan het nationale gemiddelde en dan die van de andere Belgische steden, met uitzondering van Gent. Zelfs het Brussels Hoofdstedelijk Gewest doet het beter dan de andere stedelijke centra, maar de dynamiek van zijn centrum is veel zwakker dan die van de rand. De sociale indicatoren blijven echter verslechteren: de werkloosheid stijgt, nog meer in de achtergestelde wijken, de sociale ongelijkheden nemen toe en de ruimte raakt steeds meer gefragmenteerd.

Dit artikel reikt enkele theoretische en empirische elementen aan om die paradoxale evoluties te verklaren. Ten eerste lijkt het hedendaagse groeimodel steeds meer mensen uit te sluiten en sociale ongelijkheden te verscherpen (Kesteloot & Loopmans, 2009). Het gaat om een grote breuk met het naoorlogse groeimodel dat tot volledige tewerkstelling en een forse daling van de sociale ongelijkheden leidde. We hebben, wat Brussel betreft, aangetoond dat het aantal gekwalificeerde betrekkingen zeer fors is toegenomen en dat het aantal manuele betrekkingen voor laagopgeleiden is afgenomen. Daardoor werden in de periode 1991-2001, overeenkomstig de stelling van Hamnett, steeds meer laagopgeleiden van de arbeidsmarkt uitgesloten. Wellicht volstaat dat mechanisme op zich evenwel niet om de complexiteit van de vastgestelde evoluties te verklaren: daarom hebben we een ruimer theoretisch kader voorgesteld om rekening te houden met de ingrijpende wijzigingen in de sociaaleconomische reguleringswijze van het kapitalisme die zich sinds het begin van de jaren 1980 hebben voorgedaan (de “*derde stelling*”). De banen die in de tertiaire sector voor laagopgeleiden worden geschapen, zijn hoofdzakelijk onzekere betrekkingen die vooral door vrouwen worden ingenomen. Die arbeidskrachten zijn slecht georganiseerd (welzijnssector, detailhandel en horeca, bouwsector...) (Marissal et al., 2006). Dat resulteert in een algemene verslechtering van de situatie van de laagopgeleide werknemers. Dit groeimodel schept weinig banen, zodat een groei van de toegevoegde waarde met 1% in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest tot een werkgelegenheidsgroei van slechts 0,5% leidt. Ten tweede hebben we ook aangetoond dat de toenemende sociaalruimtelijke ongelijkheden de problemen van de bewoners van de meest achtergestelde wijken doen toenemen. Zelfs al zijn hun nationaliteit, leeftijd en diploma dezelfde, is de kans dat ze werkloos zijn groter dan voor de andere bewoners. Bijgevolg is het waarschijnlijk dat de zeer uitgesproken ruimtelijke concentratie van kansarmen in Brussel – die veel groter is dan in de andere Belgische steden – de sociale problemen verscherpt.

Die vaststellingen doen ons stilstaan bij het beleidsantwoord van de overheden en in het bijzonder van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. We wensen in de eerste plaats te benadrukken dat het gewestelijk beleid slechts een beperkte invloed op het sociale vraagstuk in Brussel heeft: de belangrijkste beleidsinstrumenten bevinden zich op andere gezagsniveaus (sociale herverdeling, oriëntatie van het economisch beleid), de budgetten zijn beperkt en het beleidsterritorium komt niet overeen met de Brusselse economische ruimte.

De keuzen die binnen de beperkte manoeuvreerruimte van het Gewest worden gemaakt, moeten worden besproken in het licht van de voornoemde vaststellingen. Enerzijds moeten we vaststellen dat de economische ontwikkeling en het internationaal concurrentievermogen centraal staan in het politieke discours, zoals onder meer blijkt uit het Plan voor de Internationale Ontwikkeling (PIO). Men kan zich afvragen of dat wel een prioriteit moet zijn voor een stad die in werkelijkheid hoge economische prestaties levert en een vooraanstaande positie inneemt in de internationale stedelijke netwerken. Het beleid om die sterke punten te versterken heeft waarschijnlijk slechts een marginaal effect. Bovendien suggereert onze analyse dat de economische groei dankzij de internationale functie – die onder meer gebaseerd is op hoogwaardige diensten gelinkt aan de internationale positie van Brussel – de sociale ongelijkheden binnen de Brusselse ruimte verscherpt. De achterliggende idee van het doorsijpelingseffect (*trickle-down effect*), namelijk dat de economische ontwikkeling van de bovenlaag uiteindelijk de hele samenleving ten goede komt, lijkt de toetsing aan de Brusselse realiteit niet te kunnen doorstaan en werd trouwens nooit aangetoond, zoals de verdedigers ervan toegeven (OESO, 2006).

Anderzijds wordt werkloosheid te vaak beschouwd als een mismatch tussen het aanbod van en de vraag naar arbeidskrachten. Volgens Agoria Brussel (werkgeversorganisatie) zijn de zaken duidelijk: “terwijl de werkgevers op zoek zijn naar gemiddeld 33% gediplomeerden van het hoger onderwijs, 30% gediplomeerden van het hoger secundair onderwijs en 37% gediplomeerden van het basis- of lager secundair onderwijs, volgt het profiel van de werklozen die verdeling niet, aangezien de verhoudingen er respectievelijk 11%, 19% en 70% bedragen.” “Zolang die mismatch blijft bestaan, zal het werkloosheidscijfer in Brussel niet onder 20% zakken”, aldus Dominique Michel¹⁰. (geciteerd op de internetsite <http://www.alterededuc.be>, actualiteit van 12 tot 26/10/2004). Een dergelijke redenering loopt krom in zoverre de aanwerving van arbeidskrachten bij structurele werkloosheid ten koste gaat van de lager opgeleiden (Marissal et al., 2006; Baudelot en Estabiet, 2000; Devillé, 2008). Met andere woorden, de hoogst opgeleiden worden bij voorrang aangeworven voor de beschikbare betrekkingen, ook wanneer hun kwalificatie niet vereist is voor de betrekkingen in kwestie. Bijgevolg is het relevanter om het opleidingsprofiel dat vereist is voor de vacante betrekkingen te vergelijken met dat van de hele beroepsbevolking en niet alleen met dat van de werklozen. Aangezien de werkgevers bij voorrang de meest gekwalificeerde werknemers in dienst nemen, zijn de werklozen immers altijd veel minder gekwalificeerd dan de rest van de bevolking, ongeacht de reële behoeften op de arbeidsmarkt. Dat trapsgewijze dekwalficatieproces komt dus bovenop de ontoereikende opleiding van een deel van de bevolking en vergroot de mismatch tussen het opleidingsprofiel van de werklozen en de voor de vacante betrekkingen vereiste kwalificaties. De overheden aarzelen evenwel niet om het discours van de werkgevers over te nemen: “Een van de belangrijkste problemen met betrekking tot de terugdringing van de werkloosheid is dat de profielen van de werkzoekenden niet zijn afgestemd op de behoeften van de ondernemingen.” (“Contract voor de Economie en de Tewerkstelling” van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 2005, p. 39). De opleiding van de arbeidskrachten is in Brussel aanzienlijk verbeterd en de economische dynamiek was er vrij gunstig, maar de werkloosheid is er trendmatig blijven stijgen! Daaruit volgt dat de werklozen almaar hoger opgeleid

¹⁰ Voorzitter van Agoria Brussel

zijn: volgens het Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid is het aandeel van de werklozen die minstens een diploma hoger secundair onderwijs hebben, gestegen van 25 naar 33% tussen 1992 en 2009¹¹. We beweren helemaal niet dat het opleidingsbeleid geen zin heeft, maar het gaat om een zeer ontoereikend antwoord op het sociale vraagstuk.

Gelet op de recente economische en sociale evoluties, lijkt een koersverandering van het stedelijk beleid ons noodzakelijk. We bevelen dan ook aan een meer geïntegreerd beleid te voeren om die uitdagingen aan te nemen, zowel op individueel vlak als op het vlak van het ontwikkelingsbeleid op gewestelijk niveau. Enerzijds slaagt het individuele opleidingsbeleid er maar zeer moeilijk in om de initiële opleidingstekorten weg te werken. We vinden het dan ook verstandig om het sociale beleid op individueel niveau uit te stippelen en er het opleidingsbeleid in te integreren zonder zich evenwel daartoe te beperken. Dat komt neer op een permanente en geïntegreerde follow-up van de personen die zeer moeilijk de weg naar de arbeidsmarkt vinden. Dat soort beleid wordt in de Noord-Europese landen gevoerd en heeft natuurlijk een hoge kostprijs. Anderzijds zou het beleid voor de stedelijke ontwikkeling er waarschijnlijk wel bij varen als het niet wordt toegespitst op de topsectoren waarvan de economische gezondheid buiten kijf staat, maar die de ongelijkheden in de samenleving almaar vergroten. De klemtoon zou daarentegen kunnen worden gelegd op sectoren die tegelijk werk bieden aan personen met een lage of middelmatige opleiding, de sociale banden strakker aanhalen (detailhandel, kinderopvang, sociale diensten...) en voorzien in reële behoeften, hoewel ze niet selfsupporting zijn.

¹¹ Volgens de enquête over de arbeidskrachten liggen die cijfers veel hoger, namelijk een stijging van 41 naar 58% van de werklozen volgens het IAB in dezelfde periode, tussen 1992 en 2009. Dat verschil houdt onder meer verband met de striktere definitie van werkloosheid volgens het IAB.

Referenties

- Agoria Bruxelles : du travail à revendre, *Alter Educ n°91 - Actualités du 12 au 26/10/04*, <http://www.altereduc.be/>
- ATKINSON A.B. (2003), « Income inequality in OECD countries: data and explanations », *Cesifo Economic studies*, vol 49, 4, pp. 479-513
- BADCOCK B. (1997), « Restructuring and spatial polarization in cities », *Progress in Human Geography*, 21-2, pp. 251-262
- BAUDELOT C. en ESTABLET R. (2000), *Avoir trente ans en 1968 et en 1998*, Paris, Seuil.
- BOYER R. (2006), *Une théorie du capitalisme est-elle possible ?*, Paris : Odile Jacob
- COLLARD A., MARISSAL P., VANDERMOTTEN C., VAN HAMME G. (1997), *Werkgelegenheid en regionale sociaal-economische structuren*, Monografie nr.6, Brussel: NIS, 191 p.
- DEVILLÉ H. (2008), « Brusselse werkloosheid balancerend tussen onaangepaste kwalificaties en verdringingseffect. Over de noodzaak om selectieve en algemene werkgelegenheidsmaatregelen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest te combineren », *Brussels Studies*, Nummer 14, 21 januari 2008, www.brusselsstudies.be
- DUJARDIN C., SELOD H., THOMAS I. (2008), « Residential Segregation and Unemployment: The Case of Brussels », *Urban Studies*, 45(1), 89-113
- ERIKSON R. en GOLDTHORPE J.H. (1992), *The constant flux. A study of class mobility in industrial societies*, Oxford: Clarendon press
- HAMNETT C. (1996), « Social polarisation, Economic restructuring and welfare state regimes », *Urban studies*, vol. 33, n°8, pp. 1407-1430
- HARVEY D. (2006{1982}), *The Limits to Capital*, The University of Chicago Press, Chicago, 478 p.
- IGEAT-ULB en COSMOPOLIS (2010), *GROSE : Economische groei en sociale cohesie in de stad*, studie gefinancierd door de federale overheidsdienst Wetenschapsbeleid
- JESSOP B. (1997), « Survey Article: The Regulation approach », *Journal of Political Philosophy*, vol 5, n°3, pp. 287-326
- KESTELOOT et al. (2006), *Dynamische analyse van de buurten in moeilijkheden in de Belgische stadsgewesten*, *Grootstedenbeleid*, beschikbaar op <http://www.politiquedesgrandesvilles.be/>
- KESTELOOT C., LOOPMANS M. (2009), « Staten-Generaal van Brussel. Sociale ongelijkheden. », *Brussels Studies*, Synthesenota nr. 15, 3 maart 2009.
- KLOOSTERMAN R. (1996), « Double Dutch : Polarisation trends in Amsterdam and Rotterdam after 1980 », *Regional Studies*, vol. 30, n°5, pp. 467-476

- LUYTEN S. en VAN HECKE E., (2007), *De Belgische stadsgewesten 2001*, FOD Economie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie
- MARISSAL P., MEDINA LOCKHART P., VANDERMOTTEN C. en VAN HAMME G. (2006), *De sociaal-economische structuren van België*, Monografie van de sociaaleconomische enquête van 2001, FOD Economie
- MUSTERD S, MURIE A. (2004), *Social exclusion and opportunity structures in European cities and neighbourhood*, Urban studies, vol.41, n°8, 1441-1459.
- OECD (2006), Territorial Reviews: Competitive Cities in the Global Economy
- PRETECEILLE E., 2004, « L'évolution de la ségrégation sociale et des inégalités urbaines : le cas de la métropole parisienne », *The Greek Review of Social Research*, 113, pp 105-120
- Brussels Hoofdstedelijk Gewest (2005), *Contract voor de economie en de tewerkstelling*, 60 p.
- SASSEN S. (1991), *The Global Cities*, Princeton University Press
- SMEEDING T.M. (2002), « Globalization, Inequality and the rich countries of the G-20 : Evidence from the Luxemburg income study (LIS) », Working paper 320, Luxemburg Income study working paper series.
- SWYNGEDOUW E. (2003), "The Marxian alternative: Historical-Geographical Materialism and the Political Economy of Capitalism", in *Sheppard E., Barnes T.J., A companion to economic geography*, Wiley-Blackwell
- VAATTOVAARA M. en KORTTEINEN M. (2003), « Beyond polarisation versus professionalisation ? A case study of the development of the Helsinki region, Finland », *Urban studies*, vol. 40, n°11, pp. 2127-2145
- VAKALOULIS M. (2001), *Le capitalisme post-moderne : éléments pour une critique sociologique*, Paris, Presses universitaires de France
- VAN HAMME G. (2009), « La formation, réponses aux défis sociaux et économiques des métropoles ouest-européennes », *Espaces et sociétés*, 136-137, n°1-2, pp 99-116.